

سبقت‌گام

اُستادانه

همانند یک اُستاد یاد بگیرید!

خلاصه کامل کتاب آشنایی با انقلاب اسلامی دکتر جواد منصوری

فهرست مطالب

۲	بخش اول
۲	فصل اول: نفوذ و سلطه انگلیس
۶	فصل دوم: جنبش مشروطیت
۱۳	فصل سوم: از کودتا تا اشغال
۲۸	بخش دوم
۲۸	فصل اول: تحولات دوران اشغال
۳۳	فصل دوم: نهضت ضداستعماری
۳۷	فصل سوم: سرکوب و خفقان
۴۹	بخش سوم
۴۹	فصل اول: نهضت اسلامی
۵۴	فصل دوم: دستگیری امام و قیام ۱۵ خرداد
۵۷	فصل سوم: گسترش مبارزات و تشدید سرکوب
۶۸	بخش چهارم
۶۸	فصل اول: تحولات سال ۱۳۵۶
۷۳	فصل دوم: شتاب به سوی پیروزی
۷۸	فصل سوم: شکلگیری جمهوری اسلامی

بخش اول

فصل اول: نفوذ و سلطه انگلیس

ورود استعمار

دوران حاکمیت صفویه همزمان با انقلاب صنعتی و ضرورت اجتناب‌ناپذیر یافتن بازارهای جدید برای فروش کالاها و پیدا کردن منابع و امکانات مورد نیاز در راستای توسعه و تحکیم سلطه سرمایه‌داری نوپای غرب بود. ایران در این دوره به دلیل برخورداری از مجموعه شرایط ویژه و همچنین ضرورت ایجاد موازنه با دو امپراطوری روس و عثمانی، در کانون رقابت قدرت‌های اروپایی قرار گرفت. این دولت‌ها در قرن گذشته با بهره‌گیری از ضعف و نیازهای سلسله‌های صفویه، افشاریه، زندیه، قاجاریه و پهلوی توانستند عوامل خود را در ایران مستقر و منافع بلندمدت خود را تأمین کنند، به گونه‌ای که حتی حضور خارجیان و ارتباط با آنان اقدامی مثبت و سازنده برای حفظ سلطنت تلقی می‌شد. این رویکرد در سیاست داخلی و خارجی کشور شکل گرفت که ایران به تنهایی قادر به دفاع از موجودیت، تمامیت ارضی و حفظ استقلال خود نیست و بهتر است با کمک بعضی از دولت‌ها، در مقابل بعضی دیگر ایستادگی و از خود دفاع کند و این رویکرد وسیله‌ای برای توجیه پذیرش سلطه قدرت‌های استعماری شد. این سلطه استعماری به صورت مستقیم و از طریق فرماندار انگلیسی اعمال نمی‌شد بلکه رژیم تحت سلطه به صورت یک شبکه از عوامل و مزدوران که هر یک مسئولیت مشخصی داشتند و مجری سیاست‌ها و حافظ منافع امپراطوری بریتانیا بودند، اداره می‌گردید که به آن **استعمار نو** می‌گویند.

ورود جریان‌های فکری و تشکیلاتی

استعمار غرب از اوایل قرن نوزدهم به تدریج با توجه به شرایط ایران، با سازمانی متشکل از نویسندگان، روزنامه نگاران و جاسوسان حرفه‌ای در پوشش روشنفکران و مشاوران دولتی، روند سلطه غیرمستقیم را پیگیری کرد. از جمله تشکیلات فراماسونری بود که سازمان اعضای خود را از میان کسانی برمی‌گزیند که دعوی دانش و برتری دارند و دانش را برای تأمین منافع زندگی مادی خود می‌خواهند. نفوذ در گروه‌ها و منحرف ساختن افکار و اهداف آنها، به شکست کشاندن نهضت‌ها و انقلاب‌ها، ایجاد درگیری و اختلاف، تحریک حرکت‌های تجزیه‌طلبانه و تحمیل قراردادهای استعماری، بخشی از اقدامات اعضای ایرانی این سازمان بوده است. انگلیس با پایه‌گذاری فراماسونری در ایران و تقویت و هدایت آن، سرانجام پس از چند دهه موفق شد رقبای خود را از صحنه خارج کند و به قدرت بلامنازع سیاسی، اقتصادی و فرهنگی تبدیل شود. پایه‌گذاران و اولین فراماسون‌های ایرانی عبارتند از میرزا محمدصالح شیرازی، میرزا ابوالحسن خان

ایلچی، میرزا ملکم خان و عسکرخان ارومی. این سازمان در دوران سلطنت ناصرالدین شاه پایه‌گذاری شد و ابتدا فراموشخانه نام داشت. کسانی که عضو آن می شدند پیمان می بستند که هر چه می بینند و می شنوند فراموش کنند. تقی زاده یکی از فراماسون ها و وزیر دارایی رضاخان بود، او و همفکرانش خواهان تغییر خط فارسی به لاتین، حذف اسلام از قانون اساسی و نظام حقوقی کشور، آزادی و برابری حقوق زن و مرد، از فرق سر تا ناخن پا فرنگی شدن و پذیرش برتری و سلطه غرب بودند.

جنبش تنباکو

امپراطوری بریتانیا تصور می کرد تسلط بر دولت و حاکمیت، به معنای سلطه کامل بر مردم است؛ از این رو به اشکال مختلف اقدام به تحکیم سلطه و افزایش وابستگی این دولت ها نمود که نمونه آن، اخذ امتیاز انحصار پنجاه ساله تولید، خرید، فروش، صادرات و کلیه امور مربوط به توتون و تنباکو بود. ماژور تالبوت، از گردانندگان وزارت مستعمرات و از مشاوران نخست وزیر، وارد مذاکره برای اخذ این امتیاز پنجاه ساله شد. برای اجرای این قرارداد، کمپانی رژی تاسیس شد و هزاران انگلیسی و غیرانگلیسی، از شبه قاره هند و بعضی کشورهای اروپایی، با عناوین کارمند، مدیر، مبلغ، خدمه و غیره وارد کشور شدند. این شرکت حق داشت کلیه نیازهای خود را بدون پرداخت مالیات و حقوق گمرکی، به کشور وارد کند و توتون و تنباکو را تنها در ازای پرداخت یک چهارم از درآمد کمپانی به دولت ایران، صادر کند و یا در داخل به قیمت مورد نظر خود به فروش رساند.

اجرای این قرارداد باعث سلطه اقتصادی بیشتر انگلیس، گرانی محصول تنباکو، ورشکستگی و بیکاری شماری از کشاورزان و شاغلان مرتبط می گردید و از آنجا که برای مردم و علما قابل تحمل نبود، مقاومت و مبارزه آغاز شد. تعطیلی بازارها، نوشتن نامه ها و طومارها، درگیری با نیروهای دولتی، تجمع و تحصن و مبادله پیام میان علما و دربار، نشانه جدی بودن مردم و شدت مخالفت آنان بود. با انتشار خبر صدور فتوای تحریم تنباکو توسط میرزای شیرازی، دولت تلاش های خود را برای سرکوب جنبش تشدید کرد، ولی سرانجام به دلیل گسترش اعتراضات و نگرانی از سقوط سلطنت، مجبور به لغو امتیاز و پرداخت پانصد هزار لیره خسارت گردید.

گرایش به غرب

دستگاه های آموزشی، رسانه ای و تحقیقاتی غرب طی دو قرن گذشته در یک هماهنگی کامل، سعی در اثبات برتری نژادی، اعتقادی، ارزشی و روشی و در نتیجه برتری فکری، فرهنگی و تمدنی خود داشته اند و همزمان عده ای مرعوب و مزدور با تمام امکانات درصدد اثبات بی لیاقتی، بی کفایتی و نداشتن ژن توسعه یافتگی ملل

شرق برآمده‌اند. دلایل گرایش به غرب: ۱- فساد و استبداد حاکمیت ۲- ورود محصولات فرهنگی ۳- استراتژی سلطه استعماری غرب ۴- نظام آموزشی و اداری ۵- ضعف و رکود علمی

فساد و استبداد حاکمیت

بیشتر سلاطین به حکومت و رفاه خود و خاندانشان می‌اندیشند از این رو اعتنایی به وضعیت مردم، کشور، واقعیت‌ها و دیدگاه‌ها و نظریات دیگران ندارند. تبلیغ گسترده منافع دموکراسی و آزادی در غرب و ایجاد تصویری ایده‌آل از نظام‌ها و سران اروپایی، از جمله دلایل و علل گرایش به تفکرات و ارزش‌های غرب محسوب می‌شود.

ورود محصولات فرهنگی

بیشتر شدن سفرها و مبادلات تجاری و سیاسی و به ویژه ورود کالاهای فرهنگی چون کتاب، نشریه، فیلم و... این تلقی را به وجود آورد که همه پیشرفت‌ها و اختراعات و به دنبال آن همه ارزش‌ها و تفکرات قبل از قبول و معتبر از غرب و غربی‌هاست. اروپا تلاش و سرمایه‌گذاری فراوانی برای تثبیت و گسترش این دیدگاه کرد که تا حدود زیادی در سرزمین‌های غیر مسلمان، موفق شد.

استراتژی سلطه استعماری غرب

پس از نفوذ، حضور و سلطه استعماری غرب در سرزمین‌های تصرف شده (مستعمرات) تغییر هویت دینی، ملی و فرهنگی مردم برای استقرار دائمی، در دستور کار استعمارگران قرار گرفت. تبلیغ و گسترش فرهنگ و ارزش‌های غرب، به ویژه ابعاد مادی، مصرفی و مبتذل آن به عنوان یکی از اصول ثابت استراتژی غرب در گسترش سلطه بر جهان در تمامی دو قرن گذشته مورد توجه استعمار بوده است. تربیت کسانی خاص و قرار دادن آنها در پست‌های حساس فرهنگی آموزشی و رسانه‌ای، تبلیغ منفی و تحریف اسلام، حذف فیزیکی یا شخصیتی کسانی که توانایی ایستادن در برابر این جریان را داشتند، نظیر سید جمال الدین اسدآبادی، شیخ فضل‌الله نوری، شهید مدرس بخش از اقدامات غرب در راستای تحقق استراتژی سلطه فرهنگی خود و ایجاد گرایش به آن بوده است.

نظام آموزشی و اداری

در سازماندهی و برنامه‌ریزی محتوایی تشکیلات اداری و آموزشی، با توجه به نقش و اهمیت آن در مقوله مدیریت و تخصص، بسیاری از امور زندگی مسلمانان مستقیم یا غیرمستقیم در اختیار غرب قرار گرفت.

سلطه سیاسی، فرهنگی و اقتصادی استعمار نو در واقع ادامه همان سلطه استعمار کهنه با پوششی جدید و به گونه‌ای غیرمستقیم بود.

ضعف و رکود علمی

به دنبال قرن‌ها اشغال و تسلط حکومت‌های خودکامه، مجالی برای رشد علمی و کاربرد آن در نظریه‌پردازی، تولید و مدیریت کشور وجود نداشت. عقب ماندگی و انحطاط فکری و فرهنگی، احساس حقارت، خود کم‌بینی، سرخودگی و خمودگی را بر جامعه مسلط گردانید. جریان روشنفکری و مباحث سکولاریسم (جدایی دین از سیاست)، ارتجاع (عقب مانده بودن در صورت حفظ فرهنگ و ارزش‌ها)، فناتیک (پای‌بندی به دین و دیندار بودن) و تضاد علم و دین، وارد ادبیات سیاسی و اجتماعی گشت و هرگونه مقاومتی با چماق سرکوب می‌شد. همزمان سازماندهی تشکیلاتی نیروهای فکری و آموزشی آغاز شد. لشکر فرهنگ استعمار در قالب سازمان‌هایی چون فراماسونری، انجمن روابط فرهنگی، اعزام دانشجو به خارج، تاسیس مراکز آموزشی و فرهنگی و کنترل و هدایت آنها، انتشار روزنامه‌ها و مجلات به دست عوامل تربیت شده و... برنامه‌های مورد نظر خود را در چارچوب استراتژی استحاله فرهنگی اجرا کرد.

پس از لغو قرارداد تالبوت و موفقیت جنبش مردمی به رهبری روحانیون و مراجع حرکت‌های اجتماعی و فکری تحت تاثیر عوامل متعدد افزایش حضور و نقش اجتماعی و سیاسی نیروهای مردمی را به دنبال داشت. هر چند سازمان‌های جاسوسی انگلیس و روس تلاش فراوانی در منحرف کردن یا متوقف ساختن این حرکت ضد استبدادی داشتند. ناصرالدین شاه قاجار در سال ۱۲۷۵ به دست میرزا رضا کرمانی از شاگردان سید جمال‌الدین اسدآبادی در حرم حضرت عبدالعظیم در شهر ری کشته شد مظفرالدین شاه بی لیاقت‌تر از پدر سلطنت را از او به ارث برد. با تشریفات پر هزینه‌ای اداره امور کشور را به دست گرفت تغییرات بسیاری در سازماندهی و مقامات کشوری و لشکری داد و عوامل خارجی نفوذ بیشتری یافتند کشور بین روس و انگلیس تقسیم شد. قراردادهای متعددی بسته شد که هر یک بخشی از کشور را در اختیار بیگانگان قرار داد. وام‌های بسیاری برای پرداخت قروض و اداره امور جاری با بهره‌ها و تعهدات سنگین گرفته شد. دوران قاجار **عصر امتیازها** نام گرفت. با اقدامات مستبدانه عین‌الدوله، صدراعظم، عدم رضایت مردم از شاه و حکومت بیشتر می‌شد. قیام‌های مردم ولایات مختلف در مقابله با ظلم حکام به شدت سرکوب می‌گردید. صدراعظم برای ارباب مردم، بیش از هزار نفر از پیشگامان مبارزه با فساد و استبداد را زندانی و یا تبعید کرد. مسیو نوز که در ظرف سه سال با پشتیبانی روسیه به سمت وزیر گمرکات منصوب شده بود، مقرراتی به زیان ایران و به سود روسیه تنظیم و با اجرای آن مشکلات و خسارت بسیاری بر مردم و اقتصاد کشور تحمیل کرد. عوامل انگلیسی در سال ۱۲۸۳ عکسی از مسیو نوز منتشر کردند که در آن زنان و مردان لباس‌های نامناسبی پوشیده بودند و او در حالی که لباس روحانیان ایرانی را به تن داشت، میان آنان نشسته و حالت تمسخر و خنده به خود گرفته بود. به علت نارضایتی مردم و روحانیان از روس‌ها و حکومت، فرا رسیدن محرم فرصتی شد تا مردم و علما دست به اعتراضی همگانی و شدید نسبت به وضعیت موجود و رفتار عوامل خارجی و عمال دولتی بزنند.

تجار تهران که از اهانت‌های نوز و رفتار ماموران گمرک و دریافت مبالغ بیشتر از تعرفه تعیین شده، به ستوه آمده بودند در یک حرکت عمومی با تعطیلی بازار، دست به راهپیمایی اعتراض‌آمیز زدند. تجار به صورت جمعی به شهر ری رفتند و در حرم حضرت عبدالعظیم متحصن شدند. محمدعلی میرزا، ولیعهد، در غیاب پدر که عازم اروپا بود قول داد که مسیو نوز را برکنار خواهد کرد و تجار بعد از یک هفته تحصن به تهران بازگشتند. در سال ۱۲۸۴ قند در بازار کمیاب و گران شد دولت به جای حل مشکل با احضار تجار سرشناس بازار به دستور علاءالدوله حاکم تهران، آنان را به فلک بست. پس از آن اعتراض بر ضد حاکم تهران، درخواست عزل عین‌الدوله و انتقاد از عملکردهای مظفرالدین شاه و درخواست تاسیس عدالتخانه، گفتمان غالب در مسائل روز گردید. تعدادی از علما به عنوان اعتراض به شهر ری رفتند و در حرم حضرت عبدالعظیم

